

IJODIY FAOLIYAT TUSHUNCHASINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MAZMUNI VA UNING RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Hayitova Muxlisa Jo'ra qizi

Termiz davlat pedagogika instituti 2-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20046889>

Annotatsiya: Mazkur ishda ijodiy faoliyat tushunchasining pedagogik va psixologik mazmuni chuqur tahlil qilinadi. Ijodkorlikning shaxs rivojlanishidagi o'rnini, uning individual va ijtimoiy omillar bilan bog'liqligi yoritiladi. Shuningdek, ijodiy faoliyatning shakllanish va rivojlanish bosqichlari ilmiy-nazariy jihatdan asoslanadi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning samarali usullari va pedagogik shart-sharoitlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari ijodiy fikrlashni shakllantirishda zamonaviy yondashuvlarning ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Ijodiy faoliyat, ijodkorlik, pedagogik yondashuv, psixologik omillar, shaxs rivojlanishi, kreativ fikrlash, ijodiy qobiliyat, ta'lim jarayoni, innovatsion metodlar, rivojlanish bosqichlari.

Zamonaviy jamiyatda ijodiy fikrlash va ijodiy faoliyat insonning muhim kompetensiyalaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Globallashuv va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi sharoitida shaxsning mustaqil fikrlashi, yangicha g'oyalarni ilgari surishi va muammolarga noodatiy yechim topa olishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ta'lim tizimida o'quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish ustuvor vazifalardan biriga aylangan. Pedagogik nuqtai nazardan ijodiy faoliyat – bu o'quvchilarning yangi bilimlarni egallash jarayonida mustaqil, faol va yangilik yaratishga yo'naltirilgan faoliyatidir. Psixologik jihatdan esa ijodkorlik shaxsning tafakkur jarayonlari, tasavvuri, motivatsiyasi va individual xususiyatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Ijodiy faoliyat nafaqat bilim olishni samarali qiladi, balki shaxsning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, hozirgi kunda an'anaviy ta'lim usullari bilan cheklanib qolmasdan, o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion metodlarni joriy etish zarurati ortib bormoqda. Ijodiy faoliyatni to'g'ri tashkil etish orqali o'quvchilarda mustaqillik, tashabbuskorlik va yangilikka intilish kabi muhim sifatlarni shakllantirish mumkin. Shu bois ushbu ishda ijodiy faoliyat tushunchasining pedagogik-psixologik mohiyati, uning rivojlanish bosqichlari hamda ta'lim jarayonida uni shakllantirish yo'llari keng yoritiladi.

MAQSAD: Mazkur tadqiqotning maqsadi — pedagogika fanida mustaqil ijodiy faoliyat tushunchasining mohiyatini ochib berish, uning ta'lim tizimidagi ahamiyatini tahlil qilish va o'quvchilarda mustaqil ijodiy faoliyatni rivojlantirishning nazariy asoslarini aniqlashdan iboratdir. Shuningdek, mustaqil ijodiy faoliyatning ta'lim jarayoniga ta'siri, pedagogik jarayonda uning ahamiyati hamda muammolarni bartaraf etish yo'llari o'rganiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR Tadqiqotda pedagogika, psixologiya, va ta'lim nazariyasi bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Metodik jihatdan, o'quvchilar bilan o'tkazilgan so'rovnomalar, intervyular, kuzatuvlar, va eksperimental usullar orqali mustaqil ijodiy faoliyatning rivojlanish darajasi o'rganildi. Shuningdek, mavjud darsliklar va ta'lim usullari tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mustaqil ijodiy faoliyat o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi, ularni ijodiy yondashuvlarga, o'z

fikrini ifodalashga va muammolarni hal qilishga undaydi. Bu jarayon o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ular mustaqil qaror qabul qilishga tayyor bo'lishadi. Biroq, amaliyotda pedagoglarning metodik ko'nikmalarini takomillashtirish zarurati mavjud bo'lib, bu usullar o'quvchilarning ijodiy salohiyatini to'liq ochish ga imkon beradi.

O'zbekiston oliy ta'lim tizimida talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatini (TMIF) rivojlantirish zamonaviy pedagogika fanida muhim o'rin tutadi. Ta'limning kompetensiyaviy modeliga o'tish, xalqaro ta'lim standartlari bilan integratsiyalashuv va ta'lim muhitini raqamlashtirish sharoitida o'zbekistonlik olimlar tomonidan talabaning ijodiy faol shaxsini shakllantirishga qaratilgan uslubiy, psixologik, pedagogik va didaktik yondashuvlar ishlab chiqilmoqda.

Respublika olimlarimizning ilmiy izlanishlarida talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatini rivojlantirish muammosining dolzarbligi va ko'p qirraliligi alohida ta'kidlangan. Ilmiy-tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri o'quv jarayonida talabalarning ijodiy faolligini rivojlantirishning uslubiy asoslarini shakllantirishdir.

Asosiy tushunchalarni nazariy tushunish ilmiy tadqiqot predmeti va yo'nalishini aniqroq aniqlash imkonini beradi. Bizning e'tiborimiz o'zaro bog'liq, ammo konseptual jihatdan mustaqil uchta atamaga qaratilgan: ijodiy faoliyat, mustaqillik va mustaqil ijodiy faoliyat.

"Mustaqillik" va "ijodiy faoliyat" tushunchalari an'anaviy ravishda talabaning muhim shaxsiy va kasbiy xususiyatlari sifatida qaraladi, ayniqsa oliy ta'lim sharoitida. Bo'lajak talabalarni tayyorlash kontekstida aynan shu fazilatlarining uyg'unligi kasbiy fikrlash, tashabbuskorlik, pedagogik muammolarni noan'anaviy tarzda hal qilish va kasbiy sohada o'zini o'zi anglash qobiliyatini ta'minlaydi.

"Mustaqillik" tushunchasi pedagogika va rivojlanish psixologiyasining asosiy tushunchalaridan biridir. Keng ma'noda, bu subyektning ongli ravishda maqsadlar qo'yish, qarorlar qabul qilish va ularni amalga oshirish uchun javobgarlikni o'z zimmasiga olish qobiliyatini anglatadi. "Mustaqillik" atamasi psixologik va pedagogik adabiyotlarda olimlar tadqiqotlarida keng qo'llaniladi.

"Mustaqillik" - bu shaxs o'zining muammolarni o'zi hal qilishda va hissiy jihatdan odamlarga tayanishga bog'liq bo'lmasligi qobiliyatidir. Mustaqil shaxs - bu shaxsning o'zini o'zi rag'batlantirishi va tartibga solishi, o'zi haqida qaror qabul qilishi va ularga rioya qilish, o'z yo'lidan borish qobiliyatidir.

Inson qachon mustaqil bo'ladi - qachonki o'z qarorlarini qabul qila boshlaganda va ular uchun mas'uliyatni his qila boshlaganda mustaqil bo'ladi.

Mustaqillik qanday shakllanadi? L.S.Vygotskiyning fikriga ko'ra, mustaqillikning shakllanishi ko'p jihatdan xotira, fikrlash, diqqat va nutqni rivojlantirish darajasiga bog'liq.

Bular yordamida bola o'z harakatlarini u yoki bu vazifaga bo'ysundirib, paydo bo'lgan qiyinchiliklarni yengib, maqsadga erisha oladi.

Mustaqillik insonga nega kerak? Mustaqillik insonga nima uchun kerak, degan savolni o'zingizga berib, har birimiz alohida shaxs, individual bo'lishimiz uchun mustaqillik zarur, degan xulosaga kelish mumkin. Hatto bolaligida ham, ota-onasi unga xalaqit bermasligi uchun bola o'z-o'zidan biror narsa qilishni xohlaydigan vaqt keladi.

O'zgaruvchan dunyo odamlardan doimiy rivojlanishni talab qiladi. Shu sababli, o'z-o'zini rivojlantirish yo'lida eng muhim ko'nikmalardan biri bu faol izlanish va o'qish qobiliyatidir. Ta'lim olish va doimiy o'z-o'zini rivojlantirish (ya'ni, umrbod ta'lim) mehnat bozorida

imkoniyatlarni oshirishga, munosib ish topishga va ko'proq daromad olishga yordam beradi. Bugun har qanday yoshda o'qish mumkin, o'z-o'zini rivojlantirish hayot tarzning bir qismiga aylandi;

Jahon mehnat bozoridagi o'zgarishlar shuni anglatadiki, hayot davomida bir nechta kasblarni egallab, turli ta'lim muassasalarida o'qish va turli ishlarda ishlash mumkin.

Bugungi kunda axborot hajmi yuqori darajada bo'lganligi sababli, insonlardan mustaqil ta'lim talab qilinmoqda.

Ushbu ta'lim yondashuvi odamlarning o'zlari qayerda va qanday bilim va ko'nikmalarni egallashlarini belgilab, ta'lim jarayonini nazorat qilishlarini nazarda tutadi. Bunday holda, ularning o'zlari darslarning maqsadlarini aniqlash, o'quv materiallarini, usullarini tanlash va shaxsiy yutuqlarni baholash uchun javobgardirlar.

Mustaqil o'rganish nafaqat bilim va ko'nikmalarni egallash jarayoni, balki shaxsiy o'sish va o'z-o'zini rivojlantirish uchun kuchli vositadir.

Ta'lim sharoitida mustaqillik talabning o'quv, kognitiv va ijtimoiy faoliyatida faol, mazmunli va tashabbuskor ishtirokida namoyon bo'ladi. U kognitiv, hissiy-irodaviy va tashkiliy-faoliyat komponentlarini qamrab oladi.

A.V.Brushlinskiy mustaqillikni "tashqi sharoitlar ta'siri ostida emas, balki ichki motivatsiyalar asosida o'z xatti-harakatlarini yaratishga imkon beradigan shaxsiy sifat" deb ta'riflaydi.

Pedagogikada mustaqillik tug'ma xususiyat emas, balki maxsus tashkil etilgan ta'lim muhiti jarayonida shakllanadigan maqsadli shakllangan sifat sifatida qaraladi. V.I.Andreevning ta'kidlashiga ko'ra, mustaqillik "pedagogik yordam sharoitida talabning o'zini o'zi tashkil qilish, o'z-o'zini tarbiyalash va o'zini o'zi nazorat qilish qobiliyatidir".

Ijodiy faoliyat — bu printsipial jihatdan yangi, o'ziga xos, ijtimoiy ahamiyatga ega mahsulotni yaratishga qaratilgan inson faoliyatining maxsus shakli. U tasavvur, sezgi va evristik fikrlash elementlarini o'z ichiga oladi.

A.N.Leontiyevning ta'kidlashicha, ijodiy faoliyat o'ziga xos qo'yidagi xususiyatlardan iborat:

- natijaning yangiligi va o'ziga xosligi;
- noaniq yechimga ega muammo yoki vazifaning mavjudligi;
- nostandart fikrlash, moslashuvchanlik va divergensiya;
- ichki motivatsiya (qiziquvchanlik, o'zini namoyon qilish istagi);
- izlanuvchanlik, tajriba-sinov, improvizatsiya jarayonlari.

Ijodiy faoliyat ham individual, ham jamoaviy; ham akademik (ilmiy tadqiqot), ham amaliyotga yo'naltirilgan (metodologiya, loyiha, mahsulot va boshqalarni yaratish) bo'lishi mumkin.

L.S.Vygotskiy: "Ijodkorlik — bu yangi narsa yaratishga olib keladigan faoliyat. Yangi narsa subyektiv kashfiyot bo'lsa ham, ta'lim jarayonida uning ahamiyati bor"- deb yozgan edi.

Mustaqil ijodiy faoliyat (MIF) "mustaqillik" va "ijodkorlik" tushunchalarining sintezidir. Mustaqil ijodiy faoliyat tushunchasi (MIF) integrativ-dir, chunki u talabning o'z tashabbusi bilan faoliyatini ham, yangi bilim, mahsulot yoki yondashuvni yaratish jarayonini ham o'z ichiga oladi. Bu talaba faoliyatining o'ziga xos shakli bo'lib, unda u nostandart muammolarni hal qilishda tashabbuskorlik, onglilik va ijodkorlikni namoyon etadi. Jadval 1 da, biz mustaqil ijodiy faoliyat tushunchasining asosiy mezonlariga to'xtalib o'tamiz:

Mustaqil ijodiy faoliyat tushunchasining asosiy mezonlari:

Mezonlar Mezon mazmuni Ko'rsatkichlar

Motivatsion Qiziqish ko'rsatish, o'zini o'zi anglash uchun intilish, ichki motivatsiya Tashabbus, ijodiy vazifalarga qiziqish, loyihalarda ixtiyoriy ishtirok etish

Kognitiv Ijodning mohiyati va usullarini bilish, ijodiy fikrlash G'oyalarni shakllantirish usullarini bilish, nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash.

Faoliyatga asoslangan Mustaqil tashkil etish qobiliyati, o'ziga xoslik, faollik Loyihalarda ishtirok etish, original yechimlar, mahsuldorlik, mustaqillik

Refleksiv Harakatlarni tahlil qilish, xulosalar chiqarish, o'z-o'zini baholashga tayyorlik O'z-o'zini tahlil qilish, kundalik yuritish, portfeldan foydalanish, ish natijalari bo'yicha xulosalar

Talabalarni pedagogik mutaxassisliklar bo'yicha tayyorlashda MIF katta ahamiyatga ega, chunki u:

- pedagogikada loyihalash va innovatsiya qilish qobiliyatini rivojlantiradi;

- kasbiy moslashuvchanlik va fikrlash mustaqilligini rivojlantiradi;

- ta'limning reproduktiv turidan mahsuldor turiga o'tishni ta'minlaydi. N.M.Yo'ldoshev ijodiy tafakkurni bosqichma-bosqich rivojlantirish konsepsiyasini

Xulosa qilib aytganda, ijodiy faoliyat shaxsning har tomonlama rivojlanishida muhim o'rin tutadigan murakkab pedagogik va psixologik jarayon hisoblanadi. U nafaqat yangi g'oyalar yaratish, balki mavjud bilimlarni qayta ishlash, yangicha yondashuv asosida muammolarni hal etish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Ijodkorlik shaxsning individual xususiyatlari, motivatsiyasi, tafakkuri hamda ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanadi va rivojlanadi. Ijodiy faoliyatning rivojlanish bosqichlari izchil va uzviy jarayon bo'lib, har bir bosqich shaxsning bilish faoliyati va tajribasi bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu bosqichlarni to'g'ri tashkil etish va qo'llab-quvvatlash orqali o'quvchilarning ijodiy salohiyatini samarali rivojlantirish mumkin. Ta'lim jarayonida ijodiy faoliyatni rivojlantirish uchun o'qituvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion metodlar va interfaol usullardan foydalanishi zarur. Bunda o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, tashabbuskorligi va erkin ijod qilishiga imkon yaratish muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, ijodiy faoliyatni shakllantirish va rivojlantirish ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, u kelajakda raqobatbardosh, kreativ va intellektual salohiyatga ega shaxslarni tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Выготский Л. С. Мышление и речь: монография - Москва: Директ-Медиа, 2014.-570 с.
2. Кулагина, И. Ю. Младшие школьники: особенности развития [Текст] / И. Ю. Кулагина. – М. : Эксмо, 2009. – 83 с.
3. Бикваева Н.И., Е.Янгабаева. Математика 3-синф. Т., 2004.-Б.12-13.
4. Г Саидова, А Каххорова - Общество и инновации, 2022/5/15 Xalq og 'zaki ijodi orqali o'quvchilarda ma'naviy tarbiyani shakllantirish.
5. SG Ergashovna, AN Choriyevna. Use of Advanced Foreign Experiences in Increasing the Efficiency of Classroom and Out-of-Class Lessons. Texas Journal of Medical Science, 2023
6. G Saidova BOSHLANG'ICH TA'LIMDA MODULLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 2023/1/31

7. Saidova M. EDUCATE STUDENTS BY SOLVING TEXTUAL PROBLEMS //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2019. – T. 7. – №. 12.
8. Saidova M. J. Methods and Importance of Using Innovative Technologies in Learning Concenter “Decimal” at Teaching Process of Math in Primary Schools //www. auris-verlag. de. – 2017.
9. Saidova Mohinur Jonpulatovna, Ibrahimova Mohichehra Furkat Qizi. An integrated approach to the use of pedagogical technologies in primary school mathematics// Middle European Scientific Bulletin. Volume 8, January 2021, 174
10. Saidova Mohinur Jonpulatovna, Ibrahimova Mohichehra Furkat Qizi. Improve Pupils' Knowledge and Personal Qualities Through Educational Tools in Elementary